

RUSZINSZKÓ A CSEH POLITIKÁBAN

Az ERDŐS KÁRPÁTOK vidéke a régi Magyarországnak elhagyott zuga volt; ma sem enyhültek még e szomorú és sötét föld emberi és szociális nyomorúságai, Ruszinszkó mégis ma szinte legfontosabb hatalmi bázisa a csehszlovák külpolitikának. A régi Magyarország emberei némi romantikusan színezett szociális részvétellel tekintettek e szomorú hegyek, elhagyott falvak felé s itt tanulták szinte tán először megismerni a zsidókérdés aktualitásait. Tekintetük legfeljebb akkor hatolt messzebbre, ha Oroszország veszedelmére gondoltak. Mégis: Oroszország akkor messze volt s Ausztria lengyel területei övezték végig észak felől a magyar határt, az ezeréves határok között pedig jelentéktelen és viharmentes terület volt ez. Szívesen emlegették a „gens fidelissima“ hűségét Rákóczi zászlaihoz, némely írónk pedig idilli képeket találtak e nép életében. Körülbelül ilyen gondolatokkal akkor a magyar közvélemény könnyen megnyugtathatta magát ez Erdős Kárpátokat illetőleg; más kül- és nemzetpolitikai szempontokra alig is volt itt szüksége.

Ma Csehszlovákia számára természetesen egészen más a helyzet a Ruténföld kérdéseiben. Ez a vékony földcsík a kapocs, mely Kelethez fűzi a köztársaságot. Ha néha felőltek a soha nem nyugvó csehszlovák-lengyel ellentét, illetve az ezzel párhuzamosan ápolt lengyel-magyar romantikus barátkozás, a cseh realizmus megnyugodva tekinthet e 60—100 km-nyi szélességű földcsík felé, mely Lengyelországot és Magyarországot elválasztja egymástól. Ez talán Ruszinszónak negatív értelemben vett jelentősége. Pozitív értelmet ott ölt a Csehszlovákia és a Ruténföld kapcsolata, midőn a köztársaság a kisántánt felé fordul és keleteurópai politikát csinál. Ruszinszkó a legfontosabb területi záloga a kisántánt területi folytonosságának és politikai összefüggésének. A történelmi Csehország földrajzi helyzete és múltja nem fordul Közép- és Kelet-Európa felé. A cseh történet középeurópai történet volt, de a német és osztrák középeurópai gondolat alakulásai — a középkori császárság s a Bécsből szabályozott Habsburg-hatalom — szabták meg menetét. A Szudéták hegyláncai Európa szívébe zárták a cseh népet; a történelmi cseh föld Európa földrajzi középpontja s cseh történetírók és politikusok ma is gyakran idézik Bismarck híres szavát: aki a cseh föld ura, ura Európának is ... A cseh nép és története tulajdonképp csupán az Alsó-Ausztria felé nyílt morva medencén át érintkezett Közép- és Kelet-Európá-

val; Morvaországon át törtek a prágai hatalom felé Hunyadi Mátyás és a Habsburgok, midőn először kezdték Közép-Európa mai körvonalait kialakítani. A németiség történelmi változatai által nagyon befolyásolt cseh nép voltaképp csak akkor lesz középeurópai tényező, midőn Szlovenszkon át a Dunáig eljutott. És ahogy Szlovenszko birtoka határozza meg Csehszlovákia középeurópai és dunai jelentőségét, a jelenlegi viszonyok között így határozza meg viszont a Ruténföld uralma azt, hogy Csehszlovákia a keleteurópai politika messzebb távlataiból is fontos tényező. Hangsúlyoznunk kell tehát az alapvető különbséget Ruszinszko régi és mai helyzete között. A régi Magyarországon ez a táj eldugott, hegyek közé szorult zug volt politikai, forgalmi, gazdasági jelentőség nélkül. A régi Magyarországon nem is lehetett jelentősége, mivel egy meghatározott és megjegecesedett történelmi és politikai egység része volt — oly rész, melynek sorsát e középpont erői határozták meg. Viszont fokozott jelentőségre jutott rögtön, midőn a felsőtiszai vidék politikai egysége megbomlott, így történt ez már a török korszakban is, midőn átmenő érintkezési és csatározási területe lett Erdély s a királyi Magyarország viszonylatainak. Hasonló helyzete és fontossága ma is. Egy nagyobb politikai egységben elhagyott zug, így viharok. Ezeknél a hegyeknél találkoznak össze Csehszlovákia, Románia, Lengyelország és Magyarország területei és ellentétei.

E négy állam különböző érdekeinek ütközése természetesen egyre jobban kiemeli e kis földdarab fontosságát. Csehszlovákia rajta át fogózik szövetségesei és Kelet felé. A cseh nép most újra visszahajlik szláv voltához, melyet Nyugat kedvéért folyton elhanyagolt eddig. A cseh szlávizmus nem lelki nosztalgia, hanem reális hatalmi akarát. A csehszlovák köztársaság helyzete nehéz ma a Szudéták hegyei közt a kívülről is, belülről is ható német és lengyel fenyegetések miatt. A cseh nép a Nyugatról jövő veszedelmek ellen Keletre támaszkodik. Egy évszázada, hogy a cseh romantika megtalálta a szlovák népben a testvért, a társat, a területet, mely megmenti ősi szláv népi egyéniségével számbeli gyarapodással a németek által veszélyeztetett cseh ügyet. A cseh nép Szlovenszko és Ruszinszko birtokában döntő és vezető szláv hatalmként szerepelhet. Egy éve már, hogy a csehszlovák-orsz kapcsolat konkretizálódott. Ez Barthou külpolitikájának eredménye volt. Barthou vezette vissza Oroszországot a nyugati népek társaságába, midőn Németország szélső nacionalista útra tért, elhagyván Briand és Stresemann irányvonalát s midőn Lengyelország Németország felé hajolt el Franciaországtól. A francia politika számára így vette át a mai Oroszország újra a cárok birodalmának szerepét: azaz Németország állandó ellenőrzését Kelet felől. Míg Lengyelország a francia külpolitika támasza és föltétien követője volt, addig a csehszlovák-lengyel viszony kielégítő és korrekt volt; e viszony megromlása az előbb vázolt eltolódással kapcsolatos. Csehszlovákia sietett követni Oroszország barátságának megnyerésében a francia politikát s ez az út a cseh érzelmeknek is igen kedves volt. Ma tehát a cseh külpolitikának két bázisa van: egy Kelet s egy Nyugat felé. Oroszország ma Genfben a jelenlegi helyzet kész öre;

a csehszlovák külpolitikának pedig a Népszövetség az állandó dogmája és bázisa, mivel ez képviseli eddig a legkövetkezesebben — némely döntő tagállamai ellenére is — az európai status quót; Csehszlovákiának pedig a mai helyzet fenntartása a legegyszerűbb érdeke. Az olasz-abesszin viszályig Franciaország volt a genfi dogmák őre; ma szívesebben hajlik egy dinamikusabb magatartás felé; viszont ugyanekkor Anglia lépett föl, mint a genfi statizmus védője. Így Csehszlovákia, főleg Hodzsa Milán befolyására, a genfi elvet magáévává tevő Angliához orientálódott. Különös paradoxonja a mai európai helyzetnek: ma Anglia és Oroszország magatartása — legalább is az olasz ügyek aktualitásának hatása alatt — közös. Tehát Csehszlovákia egyszerre üzheti genfi, nyugateurópai szerepét az érzelmeiből és hatalmi akaratából fakadó oroszbarát politikával. Itt még jelentős a német kérdés: a csehszlovák-német viszony kritikus és bizonytalan voltával a köztársaság külpolitikája éppúgy tisztában van, mint azzal is, hogy a szovjet és Hitler Németországa közt mennyire kicleződött a viszony. E lapangó ellentétek között életérdekei Oroszország oldalára vonták Csehszlovákiát. De, ismételjük, másként nem vállalhatná föl az orosz irányzatot, mint Ruszinszkó birtokában, mivel voltaképp csak ez a föld biztosít számára csatlakozást etnikailag is, politikailag is a szláv Kelet felé.

Románia sokáig tanácstalanul állt e szláv barátkozásban. Feszélyezték itt latin-nép volta és Lengyelországgal való intim kapcsolatai, melyek még Pilsudski művei voltak. A szovjettel szemben Románia állandóan óvatos volt, akár Lengyelország. Lengyelország viszont már régen előre látta a csehszlovák-orosz barátságának reája nézve veszélyes voltát. Innét vannak azok a lengyel elgondolások, melyek Ruszinszkón át közös lengyel-magyar határt szeretnének. És itt a lengyeleket még egy másik szempont is feszélyezi. Lengyelország keleti részén hatalmas, négymilliónyi ukrán kisebbség él. 1918 óta Csehszlovákia a titkos mentora a lengyelországi ukrán ügyeknek, melyek a lengyel állammal szemben korántsem barátságosak. 1918 óta Ruszinszkón ugyancsak hatalmas lángra kapott az ukrán érzelmek. A ruszin intelligencia ma Prágában tanul, szlovák- és lengyelelles orientációjú és gyakran demonstrál, főleg ifjúsága, a nagyukrán nemzetegységért. A lengyelek úgy vélik, hogy az ő ukránjaik nyugtalan-sága Ruszinszkóról is táplálkozik. Szívesen tolnák tehát át Magyarországra érdekkörébe Ruszinszkót; ezáltal Csehszlovákiát elszigetelnék Oroszországtól, Romániától és saját ukránjaiktól s ugyanekkor a Ruszinszkóra is nyúló ukrán nexusokat semlegesítenék. Romániának szintén vannak némelykor bajai a maga bukovinai ukránjaival; ez a mozgalom számára se kellemes. Mindezideig azon volt, hogy együttműködjenek Lengyelországgal az orosz veszedelem lokalizálásán. Oroszország genfi szereplése s a status quo melletti állásfoglalása, a mai európai helyzet megrögzítésére irányuló nagy igyekezetei azonban megváltoztatták ezt a román magatartást. Ma Titulescuval és Jorgával élükön a román politikusok gyakran nyilatkoznak barátilag a béke órára lett Oroszországról. E magatartás eredménye természetesen aztán Lengyelországnak Romániától való bizonyos elhidegítése

lett. De Románia különben sem állhatott volna eddig sem a Ruszinszkót illető lengyel magánélgondolások mellé. Románia híve volt a szovjettel szemben egy közös lengyel-román biztonságnak, ugyanakkor azonban mindenkor mereven kitartott a kisántánt politika folytonosságá mellett is; azaz: számára a legfontosabb mégis egy csehszlovák-román biztonság volt — Magyarországgal szemben; s e szempontból is Ruszinszkó mai helyzete a legerősebb biztosítéka Romániának.

Ma tehát a Genffel együttműködő Oroszország és a kisántánt közt — kivéve a mai oroszbarátságtól régi cári és pravoszláv érzelmekből vonakodó Jugoszláviát — teljes a baráti viszony s a jelenlegi helyzetet rögzítő érdekazonosság. A keleturópai talajra fundált Csehszlovákia nyugati biztonságának ez a kis terület a legfontosabb bázisa, hiszen a köztársaság, éppúgy mint Franciaország is, elsősorban a föltételezett német expanzió iránti óvatosságból vállalta a szovjet barátságát.

A csehszlovák állami tudat hordozói, politikusok és a szellem emberei egyformán tisztában vannak Ruszinszkó ezen helyzetével, mely elsősorban külpolitikailag meghatározott. Szlovenszko és Csehszlovákia kapcsolata némileg egy belsőbb csehszlovák ügy: vajjon önálló nép-e a szlovák vagy nem, vajjon nép- és természet jogilag igazolható-e a mai csehszlovák állami egység s vajjon a „csehszlovák“ állampolgárság eddigi jogi és külsőleges fogalmából kifejlődhet-e valamilyen magasabb szellemi és etikai fogalom? — csehek és szlovákok számára e kérdések nemzeti lényüknek mintegy belső problémái. De Ruszinszkó kérdésében már nem nép és nép állanak egymással szemben, mint a cseh és szlovák viszonylatban, hanem a csehszlovák államhatalom áll szemben egy oly területtel, melyre való jogcímei nem természetjogiak, nem faji és nem kulturális jellegűek. A cseh tudat tisztában van vele, hogy a cseh és a ruszin műveltség és néplélek közt nem szöhetők a rokonság oly száalai, mint a cseh és a szlovák dolgok között. Prága nyugati történeti hagyományai s a rutén hegyek és fatemplomok pravoszláv, misztikus öröksége két idegen, ellentétes világ. A cseh ember realizmusa és racionalizmusa és a ruszin népiclek elmaradottsága, miszticizmusa egymással alig összeegyeztethető lelki formák. És a cseh tudat nem is nagyon kísérletezik vele, hogy Prága és a távoli Ruszinszkó között ilyen lelki száalakat szöjjön. Ruszinszkó kérdését a csehek nem is úgy fogják fel, mint a köztársaság vagy a cseh és szlovák népek szűkebb belügyét. Ruszinszkót a külpolitikai, nemzetközi helyzet juttatta Csehszlovákiának — s ez a ruszinszkói kérdés a csehek számára ma sem pusztá belügy, hanem nemzetközi probléma.

Csehszlovákia és Ruszinszkó egyesülése nemzetközi helyzet alakulásából, de nem a cseh és a ruszin nép belső szükségleteiből született. Bizonyára nem lesz érdektelen, hogyha ezen előbb elmondott tények igazolására a következőkben elsősorban a ruszin-kérdéssel foglalkozó néhány mértékadó cseh véleményt összefoglalunk. Valamennyiből e kérdésnek erősen nemzetközi és külpolitikai szemléletű felfogása látszik.

A CSEH KÖZTUDAT politikai érzéke és érdeklődése az utóbbi évek során nagyot fejlődött. Egy igen eleven és kiterjedt érdeklődésű politikai irodalom keletkezett. De híven a csehszlovák állam keletkezésének körülményeihez és európai helyzetéhez, ez az irodalom elsősorban külpolitikai kérdésekkel foglalkozik. Egyfelől minél jobban föl akarja világosítani a cseheket — a cseh embert keveset érdeklí a belpolitika — a külföld öreá nézve oly életbevágó ismeretéről. Másfelől viszont a külföld felé is fordul s egy sokirányú, soknyelvű propagandairódalom változatos módszereivel dolgozik. És itt nemcsak a nemzetközi propaganda közkeletű módszerei az eszközei, hanem tán még nagyobb súlyt helyez a cseh tudományosság segítségére is.

A csehszlovák külföldi propaganda egyik legszámottevőbb munkása egyúttal a cseh történettudománynak ismert tudósa: Krofta Kamill, Benes külügyminiszter állandó helyettese. Krofta Ruszinszkóval is foglalkozott.¹ Ez a könyve igen jellemző példája annak, hogyan fogja föl a politikus és művelt cseh köztudat Ruszinszkó történetét, a csehszlovák köztársasághoz való viszonyát s az ebből fakadó aktuális kérdéseket.

Krofta könyve 1918 október 28-ika eseményeinek leírásával kezdődik. És már ezek az első sorok is világosan megmutatják a különbséget a szlovák és ruszin dolgok között. A cseh nép óhajtotta „keleti ágával“, a szlovák néppel való egyesülést s erről meg is egyeztek a szlovákok képviselőivel. A csehek és a szlovákok — írja Krofta — két ága ugyanegy népnek és ők a népek önrendelkezési jogának győztes joga alapján keresték a közös állami élet lehetőségeit. Hasonló viszony azonban nem volt a csehek, szlovákok és Ruszinszkó lakosai közt, teszi hozzá a történetíró.

Meddig tudja visszavinni Krofta a cseh-ruszin érintkezéseket? Nem messzebb, mint az 1914-es máramarosi schizma-pörig, melyet élénk részvéttel figyelt a cseh közvélemény. De máskülönben az volt a nézetük erről a területről, hogy a háború után ez majd a cári Oroszországnak jut. Krofta beismeri, hogy a cseh közvélemény nem csekély részét meglepte a fordulat, mely Csehszlovákiához fűzte Ruszinszkót. Vannak még ma is sokan, kik azt tartják, hogy idők folyamán meglazul ez a kapcsolat. A történetíró, ki egyúttal aktív külpolitikus is, az ily vélekedések ellen Benes külügyminiszter 1934-es ungvári beszédének egyes részeit veti; történetírói szemléletének is ezek az aktuálpolitikából merített szavak a vezérlői: „A békekonzferencia bírta ezt a földet Csehszlovákiára, mm helyesen fölismerete, hogy ezzel a döntéssel végleg kiemelte az európai nehézségekből, viszályokból és harcokból, melyek minden más döntés esetén elkerülhetetlenül beállnának a Ruténföldért a középeurópai államok között. A békekonzferencia egyúttal joggal és a jövő középeurópai viszonyok iránti megértéssel Csehszlovákia számára életbevágóan fontos lehetőségeket akart adni a Romániával való együttműködésre is...“ „Csehszlovákia teljesíteni fogja Ruszinszkó iránti köteleéseit és föladatait“ tette hozzá még Benes külügyminiszter.

¹ Krofta Kamill: Podkarpatská Rus a Ceskoslovensko. Praha, 1935, — németül is, mint a Prager Rundschau IV. évf. 6. füzetéből való különlenyomat.

Ezekből nyilvánvalóvá válik a Ruszinszkrét illető hivatalos csehszlovák felfogás. Midőn Krofta mélyebbre hatol Ruszinszkrét történetébe és a főbb szempontokat megismerteti a cseh közönséggel, itt többé már nem vezethetik a mai aktuális csehszlovák külpolitikai szempontok. Viszont annál jobban kiemeli a ruszin föld ősi szláv jellegét. A cseh történetírás egyre nagyobb érdeklődéssel fordul újabban az orosz dolgok felé. A csehek szemében Ruszinszkrét ősi orosz föld. A racionalista cseh szellem viszont politikai céljaiban szívesen használja föl a pravoszláv hangulatokat. Krofta is kiszakítja Ruszinszkrét a magyar történet egészéből. Úgy tárgyalja, mint különálló történeti egészet s bár mindenkor megmutatja, hogy politikai különállása sohase volt, a különféle magyar befolyásokat már mint külső hatásokat fogja föl. Ugyanekkor azonban meleg szavakkal szól a Masarykkal kooperáló amerikai ruténnek szerepéről. 1918 október 21-én adták át ezek Wilson elnöknek memorandumukat, melyben a csehekkel való egyesülés mellett foglaltak állást, — mivel amúgysem számíthattak rá, hogy a békekonferencia elismeri a rutén föld teljes önállását s még kevésbbé, hogy megengedi az ukránokkal való egyesülést. Krofta aztán történeti beszámolója végén ismét Benes szavait idézi: „Ez a föld bizonyára nehéz harcok és európai konfliktusok középpontjává válnék, ha Csehszlovákiával kéz a kézben nem lenne a biztonság, a nyugalom s a béke záloga Európának épp azon helyén, ahol Csehszlovákia, Magyarország, Románia, az ukrán mozgalom befolyásai s Oroszország találkoznak“. És Krofta le is vonja aztán a következtetést. Csehszlovákia és Ruszinszkrét kapcsolatáról nem a cseh imperializmus s a cseh népek önző vágyai határoztak, szerinte, hogy kiterjessze államterületét és hatalmi körét, hanem a nemzetközi tényezők, melyek figyelembevették e mellett a nemzetközi kényszerűség mellett a nép egyedül hivatott képviselőinek akaratát is ... Minden más megoldás esetén nem lehetne béke a Ruténföldön s a csehszlovák köztársaság el van tökélve, hogy minden más törekvés, minden revizionizmus ellen megvédi ezt a földet.

Krofta politikus történetíró, ki nagy tudását és készségét erősen a mai politikai viszonyok szolgálatára fordítja. Vájjon milyen más szempontokat szolgáltat nekünk a rutén kérdés ismeretére a csehszlovák történetírás? Most nem térhetünk ki A. Petrov műveire, melyek — magyar tudományozóinktól eddig észre sem vétetve — részletesen fölmutatták a ruszin népiségtörténetet. Ugyanígy éppen csak megemlítjük egy Csehszlovákiában élő orosz kutató: Eugen Perfeckij nevét, akinek több figyelemreméltó tanulmánya tárgyilagosan és újabb szempontokat is hozva foglalkozik a ruszin múlttal, részletesen elemelve a ruszin történet forrásait,¹ avagy kitérve az ottani magyar hatásokra is.² Most elsősorban az aktuálpolitikai szempontok érdekelnek. Krofta tisztában van föladata nehézségeivel; célkitűzését és föladatát nem is titkolja s híven Masaryk tanításaihoz, a múltat nem historikus szemmel nézi, de tanulságokat akar belőle levonni a mai ruszinszkrét cseh politika

¹ Dr. Eugen Perfeckij: Dve stati k dějinám Podkarpatské Rusi: 1. Nejdůležitější Studie o dejinách Podk. Rusi. ² Knize Fedor Koriatovic Mukacevsky. Bratislava—Túr. Sv. Martin 1922 és Podkarpatské e halicskoruské tradice o králi Matyasovi Corvini. Bratislava 1926.

igazolására. Még sokkal súlyosabb ítéletünk az oly művekről, melyek a történettudomány tárgyilagosságának álarca alatt mai utalásokat rejtegetnek. Ilyen a helyzet pl. Chaloupecky pozsonyi egyetemi tanár összes írásaival, melyek a kora középkorra vonatkozólag is a mai államjogi mértékeket alkalmazzák. A szlovákok már egy alkalommal élesen visszautasították Chaloupecky állításait. Nem állíthatni, hogy Chaloupeckyt komolyan venné maga a cseh történettudomány is; Pékár historizmusához és szempontjai gazdagságához, Emanuel Rádl humanizmusához, vagy akár Krofta világosságához és racionalizmusához mérten Chaloupecky alig jöhet számba. Chaloupecky Ruszinszkóval is foglalkozott; tanulmányaiiban túlteng a félrecsavart adatok mögé rejtett politikum, midőn azt bizonyítja, hogy Ruszinszkó Szvatopluk birodalmához tartozott.¹ Krofta számára — s ez az őszinte álláspont — 1918 a csehszlovák-ruszin kapcsolat jogalapja; Chaloupecky egy ezredével előbb keres erre jogokat, hogy buzgón igazolhassa a mai helyzetet.

De el kell ismernünk viszont, hogy a cseh közvélemény és politikai gondolkodás nem soká vesződik ilyen „historista“ jogigazolásokkal. A külpolitikai propaganda esetleg fölhasználja ezeket a történeti eredményeket, melyek a történeti, népi és természetjogi igazolásra inkább Szlovenszko kérdéseinél a fontosak. Ruszinszkó megítélésénél a csehek elsősorban a jelent, a mai külpolitikai körülményeket veszik figyelembe. Amennyiben pedig történeti jogigazolásokról van szó, az ilyen törekvések nem is a szűkebb értelemben vett cseh érdekeket szolgálják. Sokkal inkább válnak hasznára az orosz népiség történetének és aktuális érdekeinek. Vannak oly vélemények, melyek szerint Csehszlovákia a Ruténföldet mintegy letétként tartogatja magánál Oroszország, vagy a jövőndő Nagy-Ukránia számára. A cseh kelet európai külpolitikának ezek a sejtetések igen jelentős eszközei. De vajjon a valóság oly kellemes lenne-e Románia, Lengyelország — és Magyarország számára? Egy ilyen megoldás esetleges elkövetkezése ismét összehozná Lengyelországot és Romániát; a kisántant politikája ez esetben pedig ellentétbe kerülne a cseh-orosz irány hangsúlyozottan szláv imperializmusával; a kifejlő szlovák nacionalizmusra nem kellemes már ma sem az ukrán-ruszin törekvések nagyranövelése: hiszen Sáros, Szepes, Abauj és Gömör jelentős szlovák területei esnének így áldozatul.

A csehszlovák politika itt tehát helyesebbnek látja, hogy statikus álláspontot foglaljon el. A csehszlovák kül- és belpolitika egyeztető és egyezkedő irányzatú. Az ellentétek kirottantása helyett jobb, ha egyelőre ezen lappangó ellentétek egyensúlyoznak egymás között. Ruszinszkó történeti sorsa itt ismét beigazolódott; nem ura önmagának, hanem ezúttal is egy rajta kívül fekvő hatalom irányítja: most Prága ez a hatalom. Prága pedig elsősorban külpolitikai beállítottságú; Prága még Szlovenszkon és Ruszinszkon is külpolitikát kénytelen csinálni, hogy egyeztesse az ellentétes szlovák, lengyel, román, ruszin, magyar, zsidó viszonylatokat.

Nem véletlen tehát, hogy Benes külügyminiszter Csehszlovákia szempontjából helyesen ismerte föl Ruszinszkó helyzetét: Szlovákia

¹ Prof. Dr. Václav Chaloupecky: Dvé Studie k déjinám Podkarpatske: 1. Sul z Bulharska (892). 2. Kdbylo Honic Potisi pfpojeno k Uhrám. Bratislava 1925.

hivatása, hogy ezt az eminensen külpolitikailag érdekelt, nemzetközi ellentétek ütközése közé szorult földet továbbra is a mai status quóban tartsa s emellett kihasználja úgy szláv, mint román politikája számára. Benes ismeretes ungvári beszéde¹ ennek a statikus helyzetnek és külpolitikai hivatásnak világos körvonalazása. Különösen érdekesek benne azok a fejtegetések, melyeket Benes a béke gondolatának Ruszinszkóra való alkalmazásához fűzött: szerinte Ruszinszkon Csehszlovákia képviseli a béke eszméjét egyensúlyozó szerepével. Benes megnyilatkozásai között ez a beállítottság nem új: a külügyminiszter mindenkor súlyt helyezett rá, hogy kiemelje Csehszlovákia békekészségét és pozitív nemzetközi szerepét.

Benes külügyminiszter szemében a ruszin-kérdés kezdettől fogva elsősorban nemzetközi kérdés. De még Ő sem mellőzhette el azt, hogy ki ne térjen a ruszin autonómia sokat vitatott ügyére. Utalt arra, hogy panaszok érkeztek a Nemzetek Szövetségéhez, mely hivatott arra, hogy ellenőrizze Csehszlovákiát, mennyire hajta végre a békeszerződések rendelkezéseit a ruszin autonómiáról. Kijelenti, hogy Csehszlovákia kitart kötelezettségei mellett, de az autonómia bevezetése több akadályba ütközik. Itt aztán a régi magyar rezsimre hárítja a felelősséget Ruszinszko elmaradottságáért. Csehszlovákiának, hangoztatta, Ruszinszkon fontos civilizatórius hivatása van. Lépésről-lépésre lehet csak előre haladni: az autonómia kulturális és pénzügyi kérdés s a ruszin népet előbb szellemileg és gazdaságilag meg kell erősíteni, Keleten ez Csehszlovákia kulturális hivatása — s a Nemzetek Szövetsége is minden alkalommal elismerte ennek a csehszlovák álláspontnak a helyességét...

Íme, e szavakból is nyilvánvaló Ruszinszkoval szemben a csehszlovák politika tendenciája: a külpolitikai és nemzetközi kérdések előtérbehelyezésével, a reájuk való folytonos utalással és figyelmeztetéssel elterelni a közfigyelmet a megoldatlan belső politikai, szociális és kisebbségi kérdésekről. Ruszinszko problémája így elsősorban külpolitikai probléma Prága számára; a ruszinszkoói belügyek is a külső viszonyok függvényei. Prága sem kezeli belföld gyanánt Ruszinszkot s ugyanakkor viszont minden aktuális ruszinszkoói kérdés, irány, párt is kívülről keres támaszt a föld belső erőtlensége miatt. A fiatalok Prágában tanulnak s a nagyukrán mozgalom felé tekintenek. A magyar kisebbségi politika azonos irányú a szlovenszkoóival. A kommunisták szintén Pozsony, Kassa és Prága felé kapcsolódnak. A hivatalos csehszlovák expozitúrák viszont közvetlenül a prágai centralizmus eszközei. Természetesen valamennyi ilyen irányt erősen színezi a belső helyzet nyomorúsága. A szociális kérdés a maga teljes ridegségével egész Csehszlovákiában itt érezhető leginkább.

A csehek maguk a legidegenebbül állnak szemben a számukra oly idegen viszonyokkal s e barbár környezetben szívesen tulajdonítanak maguknak civilizatórius hivatást. El nem vitatható, hogy az itt érdekelt cseh körök szeretnék megismerni alaposan a viszonyokat. De szemléletüket mégis mindenkor elhatárolja az az erősen és ridegen

¹ Dr. Edvard Benes: Rec o problému podkarpato-ruském a jeho vztahu k Ceskoslovenské republice. Uáhorod—Praha, 1934.

politikai természetű viszony, mely Ruszinszkót Prágához kapcsolja. A csehek Ruszinszkóban elsősorban a külpolitikai problémát látják. Ha pedig belpolitikai kérdésekre kerül a sor, akkor szemléletük — s ez érdekes eltérés a cseh beállítottság realizmusától és természetjogi fölfogásától — erősen jogászai szemléletű lesz. Ez a jogászai látás azután részleteiben is meg próbálja magyarázni, vajjon miért is késik az autonómia bevezetése. Ezenfelül — amire már rámutattunk — a mai cseh fölfogás Ruszinszkót szinte légtüres térbe helyezi: azaz elszakítja történeti nexusaitól, nem vesz tudomást táji kötöttségeiről, egyszóval külön egységként kezeli. És még egy jellemző cseh szempont: Ruszinszkón igen jelentős magyar kisebbség él, a csehszlovák hivatalos fölfogás gyakran teljesen megfelejtezik erről.

Ugyanekkor viszont érzik azt, hogy új szálakkal kell Ruszinszkót hozzáfűzni Csehszlovákiához. A nemzetközi jogra való hivatkozás nem elég biztos kötőanyag. Ezért fordul a Ruszinszkó iránt érdeklődő cseh tudat az orosz gondolat felé. Ezért éled föl némi csehszlovák jóakarattól segítve a XVII. század végén elhalt pravoszlávia; se mozgalom egyre terjed a magyar orientációban bűnösnek talált görögkatolicizmus, az unitus hit rovására; s ezért terjed az ukrán mozgalom is. Csehszlovákia tehát itt határozottan szláv hivatást tulajdonít magának. Azon publikációk, melyek a csehszlovák közönséget megtanítják a ruszinszkói viszonyok eddig oly hiányos ismeretére, már ezzel az orosz vonzalommal telítettek.¹ Az ily kiadványok alaposan és gondosan kiemelik a ruszin nép orosz hagyományait, népiségének orosz gyökérzetét, a magyarok előtti őslakos voltát a Felső-Tisza-mentén — megmutatják új életre kelt pravoszláv érzületét s a távoli szláv kelet lelkiségében megfogant különös primitív hitét, fatemplomait, bizánci-orosz és ősláv egyházi művészetét. A gazdasági viszonyok, a kulturális elmaradottság, a nyomor és a ruszinok politikai öntudatlansága okaiul ezek az írárok a magyarokat tüntetik föl.

Mindez a külpolitikai és állami szempont a csehek „államalkotó” és „államfönntartó” rétegére hat, mely e messzi földön elsősorban az állam érdekeit látja. De van a cseh életnek egy másik arca is. Prága ma olyan város, hol az „államfönntartó” elemek mellett igen nagy szerepük van más elemeknek is. A cseh középosztály, az entellektuelek, a munkásság vitathatatlanul orosz vonzalmú, ez az orosz vonzalom azonban eltér a külpolitika rideg szempontjaitól. A cseh közönség orosz vonzalma ma kifejezetten a szovjetuniónak, a munkások köztársaságának szól; örvendetes véletlen számukra csak, hogy Oroszország ma egy az ő világnézeti irányvállalásukkal. Ez a hatalmas szovjetbarát réteg, melynek szláv tendenciáit azonban ki tagadhatná, ma ebben a formában éli ki a modern cseh történet „humanista” szellemét: Masaryk polgári radikális és angolszász humanizmusa helyében ma ott áll egy aktív szociális, kommunista orientáció.

Ruszinszkó orosz föld s egyúttal a köztársaság legexotikusabb, legszegényebb, legszomorúbb földje, mely elhagyottan és magányosan

¹ L. pl.: Chmeláf-Klírna-Neóas (red.): Podkarpatská Rus. Obráz poméru pfirodnych, hospodáfských, politických, cirkevriich, jazikovych a osvétovjeh. Praha, 1923.

áll ellentétes imperializmusok között. A cseh szociális érület — melyben oly sok van az örök szláv szentimentalizmusból — az ő mai kifejezője, a baloldali, kommunista, cseh humanizmus által ilyenkor röpirataiban, lapjaiban nem győzi támadni a kormány és a közigazgatás antiszociális viselkedését egy-egy kirívó esettel kapcsolatban.

Karel Capek, az Európa-szerte ismert modern cseh író, Masaryk híu tanítványa a szellem területein — ahogy Benes a politikában — s mesterének Eckermannja, ki nemrég adta ki három kötetben Masarykkal folytatott beszélgetéseit, 1933-ban egy ruszinszkói tárgyú regényt adott ki: „Hordubal“ címen. Capek itt egy Amerikából hazatért ruszin paraszt sorsát dolgozza föl; de önála elsősorban még a pszichológiai tragikum és a filozófiai s morális tanulság a fontos; romantikus iróniájú s balladikus hangulat színezi a távoli témát. Capek az „államfönntartó“ réteg írója. A másik jeles cseh író Ivan Olbracht, aki Ruszinszkó felé fordul. Olbracht pár éve nagyhatású riportázs-sorozatban dolgozta föl a ruszinszkói kérdéseket: aktív és harcos kommunista, így nézi a ruszinszkói kérdéseket is; nagy regénye: „Nikola Suhaj lunpeznik“ (1933) egy fiatal rabló története, aki magára veszi népe szociális sorsát, kifosztja a gazdagokat s zsákmányát elosztja a szegények között. Ez a regény nem tipizálja a kollektív dolgokat, tárgya nem a tömeg, de az egyéni, s a föld passzív ellenállását, szociális megadását monumentalizálja, ugyanígy másik új könyvében is, mely az 1935-Ös állami irodalmi nagydíjat nyerte el: „Hory a stáletí“. Olbracht humanista író: azaz előtte az emberi sors a legfontosabb valami. S talán Ruszinszkó sorsában is ez a legigazabb tanulság: a nemzetközi ellentétek ütközései s a külpolitikai problémák közt vájjon ki gondol e föld szenvedő, nyomorgó embereire, ki mutatja meg tisztán és igazán az ottani emberek sorsát: magyarokét és ruszinokét, mely egyelőre úgy elkallódott a politika útvesztőiben?

GOGOLÁK LAJOS